

THE CRITICAL RECEPTION OF MIRCEA IVĂNESCU IN 2004

Diana DAN

”Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract: In the Romanian literature, framing Mircea Ivănescu's poetry in a stream of literature cannot be done accurately. Mircea Ivănescu is a complex poet, which offers a new formula of writing poetry: the games of poetry. Therefore we looked over 2004 to see how is seen his poetry through critical eyes and to find out what is his place in the course of literature.

Keywords: inner reality, reality, intertextualism, common tone, originality.

Mircea Ivănescu rămâne în rândul celor mai reprezentativi poeți ai perioadei comuniste, chiar dacă acest tablou reprezenta altceva în trecut față de imaginea reevaluată din post-comunism.

În anul 2004 apare, la Editura Ecelesia din Nicula, cartea *Interviu transfinițat*. Mircea Ivănescu răspunde la 286 de întrebări ale lui Vasile Avram. Apariția acestei cărți este marcată de recenziile lui Mihai Iovănel, apărute în revista *Adevărul Literar și Artistic* cu titlul *Memorie, literatură și co*.

Lui Mihai Iovănel i se pare o carte „de două ori excepțională”, mai ales că îi era cunoscut dezinteresul poetului pentru confesiuni și explicitări literare sau biografice: „Volumul este prin urmare de două ori excepțional, prin caracterul său de excepție de la o conduită așa-zicând «clasată» a poetului și prin calitatea cu totul remarcabilă a paginilor pe care spiritul lui Mircea Ivănescu le însuflețește”¹.

Ceea ce este inedit la acest volum este faptul că a fost publicat în săptămânalul *Opinia Publică din Sibiu*, în perioada dintre mai 1994 – și octombrie 1995, cu unele întreruperi. Acest volum, sub forma unui „interviu foileton”, are o „structură liberă, nesubordonată unui chestionar rigid”, avînd forma unui proiect care aduce evenimentele din trecut în prezent. Desfășurarea proiectului s-a derulat între anii 1986-1987.

Mihai Iovănel apreciază atitudinea lui Vasile Avram atât pentru că lasă prea puține „pete albe” în discursul poetului, punînd întrebările potrivite la timpul potrivit, cât și prin menținerea unui echilibru între gravitate și neseriozitatea jocului: „Vasile Avram are meritul de a nu lăsa, de a încerca cel puțin să nu lase prea multe ambiguități sau pete albe în discursul interlocutorului său, predispus prin natura sa la așa ceva. Un alt merit al său e acela de a păstra o cale de mijloc între gravitate și frivolitatea ludică”². Ceea ce i-a displicut lui Mihai Iovănel e stilul uneori prea prețios, cu „stridențele filozofarde” și stilistice, al lui Vasile Avram.

Despre Mircea Ivănescu precizează că umbra poetului ce se întrevide construită în acest volum nu diferă mult de ceea ce a proiectat Mircea Ivănescu în versurile sale, mai ales că „sensul propozițiilor se formează dintr-o sintaxă chinuită parcă de o continuă indecizie, desfăcută în zeci de paranteze, apozitii, referințe obscure, suspendări ale firului principal pentru a trage ștele unui plot secundar sau periferic”.

¹ Mihai Iovănel, *Memorie, literatură și co*, în „Adevărul Literar și Artistic”, 2004, nr. 727, p.14

² Ibidem, p. 14

Interviu transfinit reprezintă „un admirabil exercițiu de poetică a memoriei” prin „rețeta de amânări” și neîncrederea în eul propriu, care „vorbește despre amintiri în termeni care sunt ai literaturii”. Acest volum poate fi luat „drept o anexă la scrierile autorului”, unde diferența dintre ceea ce este și ceea ce e fictiv devine nesemnificativă. Poetul amintește de tatăl său care l-a învățat engleza, de traduceri făcute, de cârciumele din București.

Recenzia lui Mihai Iovănel punctează apariția *Interviului transfinit*, un interviu realizat de Vasile Avram, antropolog, poet și prozator, împreună cu Mircea Ivănescu.

Cei doi protagoniști propun pentru discuție subiecte integrate în preocupările lor, aducând în prim-plan, pe lângă prezentarea unor aspecte cheie din biografie, și o suită de răspunsuri la frământările curente. Aceste aspecte îi pot servi cititorului spre a-și completa piesa de puzzle care-i lipsește din imaginea poetului.

O recenzie ce punctează aspecte despre evenimentele din trecut aduse în prezent, despre umbra poetului din versurile sale, despre exercițiul de poetică a memoriei, despre diferența dintre real și fictiv. Toate acestea își doresc a capta atenția cititorului înspre lecturarea acestui *Interviu transfinit*.

Tot în anul 2004 apare recenzia lui Claudiu Turcuș cu referire la monografia *Mircea Ivănescu*, realizată de Al. Cistelean în 2003 și publicată la editura Aula. Acesta abordează o privire cu focalizare dublă. Aduce în discuție ca prim aspect abordarea fenomenului mirceaivănescian, din perspectiva lui Al. Cistelean, căruia nu i se pot găsi „noduri în papură” în această monografie, iar, în al doilea rând, abordează trei imagini care, din perspectiva sa, ar dezvălui ceva din secretul lui Mircea Ivănescu.

Despre modul în care Al. Cistelean abordează fenomenul mirceaivănescian, Claudiu Turcuș nu are de făcut nici o observație, ci din contră aduce numai laude criticului. El vorbește despre imaginea unei interpretări obiective făcută de un critic care își asumă interpretarea textelor și care aduce demersul critic la zi, în actualitatea zilelor noastre: „Și-i foarte adevărat că nu prea multe noduri în papură sunt de găsit în această monografie. Al. Cistelean se menține la distanță de text, evită cu eleganță bătaia de ape în piua introducerilor, scrise pentru literați. Dar cel mai important e că aduce la zi demersul critic”³.

Claudiu Turcuș abordează fenomenul mirceaivănescian din perspectiva monografiei evidențind printre altele aspectul destinului lui Mircea Ivănescu, aflat la hotarele marginalității, și vorbind despre „băgărețul «eu» ivănescian”, ce oferă farmec discret poemelor sale, despre locul ocupat în clasificările critice realizate cu referire la opera mirceaivănesciană, despre situarea poetului între modernism și postmodernism.

Despre monografia *Mircea Ivănescu* realizată de Al. Cistelean vorbește și Cătălin Sturza în articolul său *Adulație în cerc restrâns*, publicat în *România literară*. Cătălin Sturza evidențiază importanța acestei monografii, fără a se raporta doar la aspectele cheie aduse prin interpretarea propusă, ci și la importanta sursă bibliografică oferită. Consideră acest aspect unul important, pentru că datorită lipsei lui Mircea Ivănescu din lista scriitorilor canonici, acesta nu a beneficiat de un volum realizat de „Biblioteca Critică”, sub forma „Mircea Ivănescu interpretat de ...”, astfel nu se pune în discuție posibilitatea de a avea acces „simplu și elegant ca printr-un «search» pe Google, la toată lista cu referințe critice existente”⁴.

Această muncă de cercetare presupune un efort de cel puțin 6 luni, unde cartea lui Al. Cistelean oferă un real ajutor: „Un nucleu rămâne, peste ani, și intră în imensa stivă a «memoriei critice», pe o poziție de top: studiul coordonatorului colecției «Canon», Alexandru Cistelean, despre un poet, cum spune povestea, «nici călare nici pe jos, nici îmbrăcat, nici dezbrăcat»”⁵.

³ Claudiu Turcuș, *Al. Cistelean. Mircea Ivănescu –monografie*, în „Echinoc”, 2004, nr. 3-6, p. 39

⁴ Cătălin Sturza, *Adulație în cerc restrâns*, în „România literară”, 2004, nr. 26, p. 7

⁵ Ibidem, p. 7

Despre rolul pe care îl ocupă Mircea Ivănescu în literatura română, Cătălin Sturza aduce în discuție opinia „celui mai valoros (poate) critic ardelean contemporan de poezie” care consideră că locul poetului este redat cel mai sugestiv de formula modern – antimodernist -postmodern.

Comparația dinspre Mircea Ivănescu și Nichita Stănescu, dintre cele două „figuri mitice”, se desfășoară „pe viață și pe moarte” „Două «figuri mitice» (și «principii castratoare»!), care au în spate două modalități de raportare la poezie, lumea literară, generația biologică, succes comercial, tipare și prozodii, ontologie și metafizică se duelează, pe viață și pe moarte, după un maniheism amuzant”.

Acest aspect este abordat și de Radu Vancu care consideră că există diferențe între formulele poetice abordate de cei doi poeți. Astfel, dacă pentru Nichita Stănescu schema de construcție pornește de la „eu sunt x”, pentru Mircea Ivănescu formula este „eu fac cutare lucru pe care l-au mai făcut și alții, adică nu chiar toată lumea”.

Dacă până acum am prezentat interpretările unor critici privitoare la noile volume publicate de Mircea Ivănescu, *Commentarius perpetuus 2*, *Interviu transfinis* și despre *Mircea Ivănescu*, monografia lui Al. Cistelean, aducem acum în discuție antologiile apărute în această perioadă și care cuprind fragmente consistente din opera poetului.

Ion Simuț, în articolul său „*Un maestru al prozaicului*”, vorbește despre „proliferarea spectaculoasă a antologiilor (nu mai puțin de cinci)” care constituie „fenomenul cel mai interesant postdecembrist legat de creația poetică al lui Mircea Ivănescu”

O primă observație, pe care Ion Simuț o lansează, se referă la faptul că „Mircea Ivănescu e un mare poet fără nici un vers memorabil”. Datorită operei sale unitare, omogene, „poemele se uniformizează” și primesc aceeași formă și structură. Iar simplul fapt de a alege un vers „mai reprezentativ” în detrimentul altuia se transformă într-o operație imposibilă. De aceea, Ion Simuț concluzionează că „Poezia lui Mircea Ivănescu este, în principiu, neantologabilă. Pare că logica internă a actului creației nu ar îngădui selecția. Teoretic, nu se poate, dar practic, trebuie și se poate”. În aceeași ordine de idei, Al. Cistelean mărturisește că s-a confruntat cu aceeași încercare în momentul alegerii poeziilor spre a le da forma unei antologii.

Ion Simuț propune apoi o cronologie a antologiilor apărute din opera lui Mircea Ivănescu. Astfel precizează că de la volumul de debut din 1968 până în 1996 „când propune prima selecție, tot cu titlul *versuri*, Mircea Ivănescu nu a publicat nici o antologie, dacă nu luăm în seamă traducerile în engleză realizate de Ștefan Stoenescu, în 1983, în *other poems other lines*, la Editura Eminescu”⁶.

Între 1968 – 1989 a acumulat un număr de douăsprezece volume de poezii, cu „o rată ritmică de productivitate, egală, netulburată” și două volume în colaborare (*Amintiri*, unde publică alături de Florin Pucă și Leonid Dimov, și *Commentarius perpetuus*, un exemplu de poeme în dialog cu Rodica Braga). În această perioadă „nu și-a propus luxul nici unui bilanț, așa cum și l-au îngăduit alți poți”.

Apoi urmează o perioadă 15 ani în care nu a publicat decât două volume proprii, unul de poeme scris în limba engleză, în 1992, „un roman rusesc” în 1994, publicat împreună cu Iustin Panța, și un volum editat de Radu Vancu și D. Chioaru, *Aceleași versuri – 2002*, volume greu de găsit datorită „tirajelor confidențiale”. Pentru Ion Simuț, această perioadă reprezintă de fapt „o criză de creație” ce a intervenit în evoluția lui Mircea Ivănescu.

Urmează apoi o perioadă înfloritoare, din perspectiva lui Ion Simuț, datorită numărului mare de antologii publicate. Au apărut un număr de 5 antologii: „Dintre cele cinci antologii, patru se prezintă ca selecții ale autorului, deși nu se recomandă în mod explicit ca atare. Cu o singură excepție, ele sunt însoțite de prezentări critice: *versuri*, Editura Eminescu, 1996,

⁶ Ion Simuț, *Un maestru al prozaicului*, „România literară”, 2004, nr. 5, p. 13

colecția «Poeți români contemporani», postfață de Ion Bogdan Lefter; *poezii*, Editura Vitruviu, 1997, «Colecția de poezie românească» fondată de Mircea Ciobanu; *poesii vechi și nouă*, Editura Minerva, 1999, colecția «Biblioteca pentru toți», prefață de Eugen Negrici; *Poeme alese*, 1966-1989, Editura Aula, 2003, cu o postfață de Alexandru Cistelean. Cea de-a cincea antologie este rezultatul selecției unui critic, prieten de tinerețe al poetului, și are titlul cel mai lung, adunând într-o singură sintagmă ivănesciană toate combinațiile: versuri poeme poesii altele aceleași vechi nouă, Editura Polirom, 2003, antologie și prefață de Matei Călinescu (volum nominalizat la Premiul Cartea Anului - 2003 de către *România literară*)”.

Din perspectiva lui Ion Simuț „ceea mai cuprinzătoare” antologie este cea realizată de Editura Aula cu un număr de 270 de poeme: „antologia de la Aula dobândește performanța de a fi cea mai cuprinzătoare de până acum, ajutată la numărul mare de titluri într-un spațiu tipografic mai restrâns și de faptul că evită multe din poemele ivănesciene mai ample. Dar selectează versuri din toate volumele, din 1968 până în 1989”⁷.

Pentru Ion Simuț, antologia realizată de Matei Călinescu este alcătuită din 224 de poeme, fiind cea de a treia ca dimensiune, în concursul antologiilor. Matei Călinescu, prieten cu Mircea Ivănescu, „privilegiază frapant prima etapă de creație, cea dintre 1968 – 1972”, pentru că este perioada dinaintea plecării sale în USA, ca lector. Ceea ce se observă este „componența sentimentală” a „cunoașterii prompte” bazată pe respectul acordat opiniilor cititorului și „sie însuși, așa cum rezultă din primele trei antologii, toate postdecembriste”, realizate de Mircea Ivănescu. Astfel realizează o secțiune separată, *mopetiana*, alcătuită din 52 de poeme care îl au în centru pe mopete din volumele *Poeme* și *Poesii* din 1970.

Cu toate că avem aceste antologii, Ion Simuț consideră necesară apariția unei opere complete a lui Mircea Ivănescu pentru că: „Fără o ediție completă din poezia greu antologabilului Mircea Ivănescu nu se va putea discuta corect despre ea în viitor”.

Pentru Claudiu Groza, antologia despre universul liric fascinant al lui Mircea Ivănescu numită - *versuri poeme poezii* - alcătuită de Matei Călinescu, în 2003, la Editura Polirom, Iași, constituie motiv pentru o privire corespunzătoare asupra versurilor scrise de Mircea Ivănescu. Consideră că întreaga poezie a lui Mircea Ivănescu are „un cronotop particular”, aceasta e grupată de Claudiu Groza în trei categorii. În prima categorie este inclusă poezia «domestică» - „a intimității, a contemplației, filtrării și sublinierii senzațiilor”, care este o poezie introvertită, împletită cu scipiri ludice. În cea de a doua categorie include poezia «civilizației» – întrucât secvențele preluate sunt din mediul urban, „prin clădiri ori odăi bine încălzite, în câte un bufet pitoresc sau pe o stradă nedefinită”, unde natura umană e „celebrată”. În această secvență este inclus și regnul animal – reprezentat prin pisică. Ceea de a treia categorie se referă la poemele de «dragoste» care „au ca decor aproape întotdeauna un univers hibernal, cu ample zăpezi, cu tremurătoarea flacără a șemineului care provoacă și alimentează contemplația, reverberarea gândului. Culorile, de altfel, în acest tip de poeme, sunt cu predilecție roșu, chiar sângieru, ori albastru lăptos al ceții”⁸.

Claudiu Groza consideră că seria „mopetică” produce o schimbare de registru prin abordarea „dominată de vioșie ludică și de accente bonom – persiflante”, care îl au ca protagonist pe „ mopete – un personaj fabulos, aproape urmuzian”. Tonul este adesea „anecdotic”, întâmplările obișnuite au un aer de eveniment spectaculos și jurnalistic, iar tehnica se „devoalează telescopic, hiperbolizant”.

Despre poezia lui Mircea Ivănescu, în ansamblu, Claudiu Groza consideră că are o dimensiune livrescă, iar din punct de vedere formal este folosită o variantă a sonetului, unde ritmul interior „este bine marcat și în poemele cu vers liber”.

⁷ Ibidem, p. 13

⁸ Claudiu Groza, *Cartea fabulosului m.i.*, în „Apostrof”, 2004, nr. 3, p. 20

Ceea ce mai dorim să punctăm este aspectul divers al formulelor lirice, propuse de Claudiu Groza. Criticul grupează formulele lirice în trei categorii: poeme în poeme, poeme cu dublu discurs, poeme ample: „De-a lungul timpului, Mircea Ivănescu a folosit diverse formule lirice: poeme în poeme (în amintiri, 1973, scris împreună cu Florin Pucă și Leonid Dimov) – în care atmosfera e apăsător crepusculară, vag deprimantă [...] poeme cu dublu discurs (un soi de «poeme ambigen», în ciclul *Alte versuri*, 1972) și poeme ample, mai ales după 1980, în care tenta livrescă – altfel filtrată decât înainte – e din ce în ce mai pronunțată”⁹.

Claudiu Groza aduce cuvinte de apreciere efortului depus de Matei Călinescu, a cărui muncă o consideră a fi : „un mirabil și total gest de prietenie umană și fraternă”.

Gheorghe Grigurcu se referă la poezia lui Mircea Ivănescu și face referire la antologia realizată de Matei Călinescu în 2003. Criticul se află în rândul celor care, printre pușinii, au remarcat apariția versurilor mirceaivănesciene încă de la debutul lor. Recenziile sale evidențiază aspectul de originalitate pe care versurile l-au produs într-o perioadă în care se consuma un altfel de poezie. Gheorghe Grigurcu se află printre criticii care i-au urmărit poetului îndeaproape traseul liric.

În articolul său, Gheorghe Grigurcu evidențiază aspectul inovator produs de versurile lui Mircea Ivănescu, încă de la debut, din anii '60, când era „neconsumat” și era trecut într-o zonă periferică. Gheorghe Grigurcu consideră noutățile aduse de versurile mirceaivănesciene a se găsi sub un dublu raport: un raport al filiației, realizat prin trecerea de la modelul francez la cel anglo-saxon, și un raport al viziunii, al intimității, realizat ca o adevărată „rebeliune a intimității”, în care odaia redevine un mic univers.

Gheorghe Grigurcu vorbește despre jocul exterior - interior presărat cu „reverberații simbolice”. Interiorul este „o deltă plină de aluviuni” de unde poetul își proiectează trăirile pe un „ecran livresc” și pe un ecran al gesturilor proprii. Cadrul poemelor este domestic, intim și tinde a se eterniza.

Pentru Gheorghe Grigurcu, Mopete este rezultatul dedublării eului liric. Aduce, astfel, în discuție aspectul teatralității „glumeț tristă care pune prezența în paranteză”, devenind „o teatralitate a absenței”.

Spațiul în care se desfășoară poezia de atmosferă a lui Mircea Ivănescu este unul al ambivalenței, al medierilor, al intervalelor, spune Gheorghe Grigurcu: „Ne aflăm într-un spațiu de «dincolo de bine și de rău», de «frumos» și «urât», de-o discreție misterioasă, tensionată, răspântie, de bună seamă, a unor «taine și mai mari», inomabile. Într-un spațiu în care, rod cu precădere al ambivalenței, al interstițiilor, al medierilor, înflorește din plin mirabila energie visătoare a poeziei...”¹⁰.

Un articol sinteză care abordează îndeaproape fenomenul mirceaivănescian în toate aspectele sale punctate până acum de critici, alăturând o viziune proprie, este articolul *Poezia lui Mircea Ivănescu*, publicat de Iulian Boldea în revista *Euphorion*, în 2004. Pe lângă aspectul livresc, abordat de critic, evidențiem și alte trăsături precum : continuitatea în poezia mirceaivănesciană, poezia ca joc, poezia de atmosferă, biografismul, narativitatea, dualitatea real- ireal, monologul, monotonia, spațiul interior, poezia ipotetică.

Ceea ce considerăm esențial de menționat este modul în care Iulian Boldea înțelege maniera de a scrie a poetului. Criticul observă nevoia „eului liric de a-și trasa un loc ideal, un teritoriu protector al ficțiunii, al imaginarului” pentru a da glas propriei voci. Acest teritoriu este unul ficțional, ludic, unde experiențele cotidiene sunt transferate. Poemele lui Mircea Ivănescu se situează în planul posibilului, al probabilului, mai degrabă decât în cel al concretului, unde experiențele cotidiene prind viață.

⁹ Ibidem, p. 20

¹⁰ Gheorghe Grigurcu, *Poezia lui Mircea Ivănescu*, în „România literară”, 2004, nr. 8, p. 9

Ceea ce subliniază Iulian Boldea ca fiind o caracteristică particulară a versului mirceaivănescian se referă la tonul folosit. Întâmplările cotidiene, alături de scene, parabole sunt transcrise în ton minor de Mircea Ivănescu, uneori ele poartă un ton neutru. Astfel se realizează prezentarea unor întâmplări fără greutate, care devin mai curând absente decât prezente. Din acest motiv, criticul consideră că poetul este un prizonier al limbajului: „Mircea Ivănescu este un poet ce își recunoaște, în fiecare poem, în fiecare vers aproape, condiția sa de prizonier al limbajului, de creator aflat în captivitatea cuvintelor, cărora le percepe, cu luciditate, atât precaritatea ontică, fragilitatea, deficitul existențial, cât și forța de a comunica trăiri dintre cele mai diverse, de a edifica o lume ficțională, cu contururi diafane, cu un relief imponderabil și o esență imaterială”¹¹.

Realitatea poeziei lui Mircea Ivănescu este aceea de „real-ireal”, prezentându-se a fi un loc banal, comun, obișnuit, în care registrul poetic include jocul, un sentiment „bacovian” al neliniștii, o dimensiune profundă, „barbiană”. Iulian Boldea consideră poezia mirceaivănesciană una de atmosferă: „Poezia sa este una de atmosferă, cu un aer vag teatralizat, și o tonalitate fals epică, s-a spus, ce întreține iluzia verosimilității acestor «scene» în care și eul se află angrenat”¹².

Iulian Boldea mai observă că maniera în care Mircea Ivănescu se comportă cu personajele sale se desfășoară asemenea unui spectacol de teatru, poetul jucând-și rolul precum un regizor: „Autorul se comportă, față de personajele sale, aidoma unui regizor, punând în lumină o gamă diversă de atitudini, de la complicitatea ironică, la mimetismul expresiv, la denunțarea automatismelor și ticurilor livrești ori a unor deformări caricaturale”¹³.

Printre personajele mirceaivănesciene un loc aparte, „emblematic” îl ocupă și Mopete, care reprezintă de fapt „masca unui eu liric ironic și parodic” ce poartă cu sine o valoare axiometrică, notează Iulian Boldea: „În universul anonim și anodin configurat de Mircea Ivănescu, mopete are o valoare axiometrică. Ecolul liric lipsit de consistență ontică, cu o fizionomie parcă nedesăvârșită, cu gesturi neterminate, mopete e o figură prin excelență livrescă, reprezentativ mai ales prin aerul său ironic și prin caracterul său aluziv, schițat sumar, din câteva trăsături evazive”.

Prin folosirea limbajului comun impregnat de ticuri, prin banalitatea lui poetul recuperează biografismul și narativitatea, notează Iulian Boldea, susținând ideea că poemele lui Mircea Ivănescu sunt monologuri încărcate de monotonie.

Pentru Iulian Boldea, discursul liric mirceaivănescian este alcătuit din convenții și din trăire, din text și din realitate, din timp subiectiv și timp poetic. Toate acestea sunt de fapt elemente ale procesului intim prin care poetul se află într-o continuă căutare a identității proprii: „Poemul întreg nu pare să fie nimic altceva decât o continuă căutare a identității proprii, într-un ritm monoton și o viziune interiorizată, întoarsă asupra-și”¹⁴.

Ne-am străduit pe parcursul acestui studiu să evidențiem locul pe care-l ocupă și rolul emulativ pe care-l joacă poezia lui Mircea Ivănescu, pentru a înțelege mai bine unde se încadrează poetul în suita de personalități literare ale vremii, care este locul pe care îl ocupă poetul și eseistul în tabloul revizuit al literaturii anului 2004.

¹¹ Iulian Boldea, *Poezia lui Mircea Ivănescu*, în „Euphorion”, 2004, nr. 11-12, p. 8

¹² Ibidem, p. 8

¹³ Ibidem, p. 20

¹⁴ Ibidem, p. 8